

tankar om allt från Dickens och Nietzsche till Karin Boye och Vilhelm Ekelund i essäboken **Tankemöten** (Bonnier Alba, 224 s). Om julklapps författaren framom andra Olle Hedberg handlar Vilgot Sjömans omtalade bok, **Drömtydaren** (N & K, 547 s), även om den är upprepande och bitvis mycket indiskret. Årets nobelpristagare Derek Wallcott kanske förtjänar läsning på engelska av det ännu ej översatta verket **Omeros**, en västindisk odysse till dunk på bensinfat (Farrar, Straus & Giroux, 325 s).

Om ett likaså antikt tema i älskvärd omdiktning handlar **Orfeus' lyra** av kanadensaren Robertson Davies (W & W, 438 s), en fantastisk historia om hur en rik mecenat stödjer nyskrivandet av musik till en opera av E T A Hoffman. Marguerite Yourcenars minnen **Vilken? Evighe-**

ten har Forum översatt (264 s). Alf Henriksson har i sitt personliga uppslagsverk nu hunnit till bokstaven "G". Nästa blir "H", enligt utgivaren Wiken Förlag.

Att Herbert Tingstens memoarer kommit i nytryck, att Sverker Åström gett ut **Ögonblick**, att Gunnar Sträng biografierats av Anders L Johansson och att Gardar Sahlbergs bok **Berömda svenskar** från tolv sekler nu är tillgänglig kan man också påminna om. Den som inte vill ta del av den tunga materian **Bankkrisen** i Per Afrells och Sven-Ivan Sundquists form (DN Förlag, 72 s) kan med fördel läsa **Potentia pengar**, en bok där personanalytikern Jan Peter Hallmark radikalt nog tar C G Jung till hjälp för att söka förstå pengarnas roll i 1990-talets västekonomi (Akademeja, 128 s).

THEDE PALM:

Den berömda tapeten

Det kan tyckas att vi hunnit uppleva tillräckligt många krig i Europa och att vi inte behöver minnas sådana som fördes för mer än 900 år sedan. Men ett sådant, som pågick bara några veckor och som avgjordes på en enda dag, var av sådan världshistorisk betydelse, att det åtminstone i England bevarats och lever i minnet. I slutet av september år 1066 gick hertig Vilhelm av Normandie — även kallad Vilhelm Bastarden och senare också Vilhelm Erövraren — med en flotta till England och landsteg i närheten av Hastings. Hur många soldater han förde

med sig är okänt, men hästar förekom ombord på en del av fartygen. Några veckor senare mötte han Englands kung Harald "vid det gamla äppleträdet", säger en engelsk krönika. Där stod slaget, Harald stupade medan Vilhelm vann en fullständig seger. Så snart som möjligt lät han kröna sig till Englands konung.

Mogens Rud: **Bayeux tapeten och slaget vid Hastings 1066**. Översättning Lena Lundgren. Fackgranskning Jan Svanberg. Tidens förlag 1992

Sedan dess har England aldrig blivit erövrat genom en invasion över havet. Napoleon lär ha låtit undersöka möjligheterna, men Englands flotta var för stark. Hitler lät flyget förbereda en landstigning, men svårigheterna visade sig vara alltför stora och äventyret fick avskrivas.

Flera samtida krönikor har berättat om slaget vid Hastings. De är i allmänhet utpräglat partiska. Men dessutom finns en källskrift, unik i sitt slag och studerad av många forskare. Det är den berömda Bayeuxtapeten.

Mogens Rud är dansk. Han har ingående studerat problemen kring denna i sitt slag enastående källskrift. Hans bok har kommit ut i höst på danska men dessutom på engelska, tyska och svenska. Boken är vacker, välskriven och högst intressant.

Vad som kallas Bayeuxtapeten är inte vad vi menar med en tapet. Det är en vävd linneduk, 70 meter lång – den har varit något längre, kanske ett par meter, men den sista biten har förstörts i obekant sammanhang – och ungefär en halv meter bred. På denna linneduk har man broderat bilder av händelser före 1066 års krig, därefter övergången med en flotta till England, själva slaget och till sist Vilhelms seger och Haralds död. Till större delen är denna långa bild försedd med bårder ovanför och under själva "historiedelen". Dessa bårder kan vara svåra att tolka, om de ens alla gånger avser att brodera historia. Huvuddelen är emellertid begriplig och läsbar. Själva utförandet är otroligt skickligt. Det räcker att nämna framställningen av huvudpersonerna. Man kan följa Vilhelm och Harald genom deras ansikten och deras kläder. Hästarna är särskilt skickligt gjorda, vare sig de går i

skritt eller i galopp, allt detta broderat med ullgarn. Det måste ha varit en konstnär som ritat bilderna men utförandet är nog gjort av flera, även de konstnärer.

I dessa bilder får man läsa kommentarer eller förklaringar på latin, vilka är översatta och förklarade av Mogens Rud.

När man ser "tapeten", som har sitt eget museum i Bayeux i Normandie blir man imponerad och samtidigt glad över att ett konstverk av så unikt slag har kunnat bevaras. Det ger givetvis inte någon fotografisk framställning, men den är märkvärdigt realistiskt. I en av bårderna får man exempelvis se hur någon sliter ut en stupad ryttare ur hans rustning. Av andra detaljer är det värt att se Vilhelms halvbror, biskop Odo. Som präst kunde han inte visa upp sig med blanka vapen. Han är i stället utrustad med en kraftig träklubba.

Biskop Odo är av intresse därför att enligt en gissning – mer kan man knappast säga – var han den som beställde den långa väven. Han förekommer själv på flera ställen, också under striden.

Det är givet att ett slag från så avlägsen tid men som likafullt fått en så originell beskrivning har lockat militärhistoriker till att försöka konstruera lösningar på olika problem. Hur många soldater kom över Kanalen till England? Hur många fartyg behövde byggas? Hur kunde hästarna transporteras? Det är ett faktum att Vilhelm medförde ett rytteri och att han var starkare än Harald i det avseendet. Harald å sin sida borde normalt ha haft övertag i fråga om fotfolk. Men han hade nyss avvärt ett anfall av den norske kung Harald Hårdråde, som funnit tiden lämplig att angripa England, ett anfall som kos-

tade honom själv livet men som samtidigt otvivelaktigt försvagade Haralds av England styrkor. Med underlag av slagets utgång kan man gissa hur mycket som helst och så har också skett. Det finns exempel på hur man nästan i detalj beräknat styrkorna i slaget vid Hastings. I själva verket vet man mycket litet. Man vet för övrigt inte ens var "det gamla äppleträdet" stod.

Mogens Rud är mycket försiktig när det gäller slutsatser på svagt underlag,

men man kan knappast undvika dem när man ger ut boken på engelska. I gengäld ger han förträffliga översikter av bakgrunden till kriget, vilket till stor del bestod i släktstridigheter, som ibland gick ända till ett eller annat mord. Rud skriver klart och redigt om allt sådant. Hans kommentarer till bilderna är förträffliga och bilderna själva på 70 meter linneduk är utmärkt återgivna.

MATS FÄLT:

På väg till Sarajevo

Den kloke aktar sig noga för den 28 juni. Detta datum är nämligen en katastrofernas dag i många folks historia. Det var dagen för det serbiska kungarikets undergång på Trastfältet i strid mot turkarna 1389, vårt eget nederlag vid Poltava 1709 och inledningen till Donaumonarkins svanesång sommaren 1914.

Frederic Morton: **I elfte timmen – Wien 1913/1914**. Bonnier Alba 1992

Detta ödesdiga datum är den axel kring vilken Frederic Mortons utmärkta bok "I elfte timmen – Wien 1913/1914" vrider sig. Boken inleds i januari 1913 och slutar i och med att det stora kriget kommer igång på allvar i augusti 1914.

Frederic Morton målar en fängslande bild av hur människorna och idéerna levde sina liv i ett Wien som fortfarande utgjorde det självklara hjärtat i det uråldriga habsburgväldet. Ett liv där traditioner, ceremonier och historien var lika viktiga

som självklara inslag. Monarkin, dess fester och folkets karnevaler och baler gjorde Wien till en mycket speciell värld. Morton tolkar stämningen delvis som livsglädje, delvis som verklighetsflykt från den fattigdom och de orättvisor som även här var en del av vardagen för många.

Kejsarnas Wien var också platsen för en sällan skadad explosion av konstnärlig, vetenskaplig och politisk kreativitet. Blandningen av folk och språk och de intensiva förbindelserna med andra länder stimulerade denna utveckling. Författaren låter läsaren följa Adolf Hitlers, Trotskijs, Stalins, Freuds och många andras äventyr i Wien under rikets sista tid. Blandningen av personliga öden och redogörelser för den politiska och ekonomiska utvecklingen skapar ungefär samma levande stämning som Jolo i sin bok "1914" och Barbara Tuchman i "Det stolta tornet" lyckades bygga upp. Det är en intellektuell njutning att få följa med in i denna värld som vi aldrig kan få tillbaka.

Ett viktigt inslag i boken är skildringen

av kontakterna med de andra hoven i Europa. De flesta av Europas länder styrdes av något som närmast kan liknas vid en kunglig familjeklubb. Alla var släkt med alla och besökte varandra med jämna mellanrum. Den olycklige tyske ambassadören i London 1914, furst Karl Max Lichnowsky, var t ex kusin till sina ryska och österrikiska kolleger. Kejsarna i Wien och S:t Petersburg fruktade båda krig för de risker för revolution och omvälvningar som det skulle kunna medföra.

"I elfte timmen" är en utmärkt bok även om utgångspunkten kan ifrågasättas. Författarens tanke är att skildra Wien på randen till katastrofen. Frågan är om människorna någonsin levde sina liv i en sådan stad? Monarkins undergång var ingen given slutsats och nationalmonumentets tid – Frans Josef hade redan regerat i 65 år 1914 – skulle ändå snart ta slut, oavsett om kriget kommit eller ej.

Den omstridde engelske historikern A J P Taylor, bl a Paul Johnsons lärare i Oxford, är en av dem som haft svårt att bedöma utvecklingens förutsägbarhet. I första versionen av hans "The Habsburg Monarchy 1809–1918" (1941) betraktar han sammanbrottet som ett tragiskt misstag. I den senare (Hamish Hamilton, 1948) anser han att dubbelmonarkins upplösning var ofrånkomlig – inga federationsplaner hade kunnat hejda utvecklingen.

Visserligen hade Österrikes ställning successivt försvagats. Fortfarande 1850 kunde kejsaren, med stöd av bl a Bayern, efter strider i Hessen-Kassel sätta Preussen på plats i fördraget i Olmütz. Stora områden i Italien förlorades 1859 och 1866, symboliskt viktigt eftersom banden till det romerska kejsardömet försvaga-

des, och efter kriget med Preussen var Österrike inte längre den ledande tyskspråkiga makten. Den tilltagande diplomatiska isoleringen efter tvehågsenheten under Krimkriget skapade kanske inte fler fiender, men antalet allierade blev starkt begränsat. Österrike hade inga alternativ till alliansen med det övermäktiga Tyska Riket.

Någon apokalyptisk stämning infann sig dock inte. Italienare, tyskar och polacker var inte obrottsligt lojala men behandlades väl av regering och kejsare. Tjeckerna bråkade men hoppades på självstyre inom monarkin. Stödet för habsburgkejsarna bestod i stort fram till 1916/17. Katolikerna i Kroatien och ukrainarna i Bukowina hörde till de mest trofasta.

I första hand var det minoriteterna i det betydligt mindre demokratiska Ungern som hade anledning till missnöje. De orättvisa vallagarna och magyariseringspolitiken skapade många bittra fiender. Ungern var också ofta svårt att hantera för kejsaren. En konsekvens av detta var att Bosnien-Herzegovina styrdes av den gemensamme finansministern, någon annan lösning hade det inte gått att bli överens om.

En av historiens ironier är att Frans Ferdinand dödades snarare på grund av än trots sina sympatier för serber och kroater. Han var öppen för att eventuellt skapa en sydslavisk tredje självstyrande del av monarkin – en idé som avskyddes av regeringen i Budapest och gjorde honom farlig för Svarta Handens serbiskstödda terrorister. Hade han fått leva skulle kanske Donaumonarkin fått en chans till och Östeuropa sparats mycket lidande och skräck.